

“BOZOR” ROMANI RAMZ VA MAJOZ IFODASI**Nazarova Nilufar Ne’mat qizi***Toshkent Kimyo xalqaro universiteti, Samarqand filiali boshlang‘ich ta’lim**2-kurs talabasi***A.N.Nasirov***Ilmiy rahbar: prof.*

Mustaqillik davri nasri o‘zbek adabiyotida tub burilishlarni yuzaga chiqarish imkonini yaratdi. Bu davr adabiyoti sharq va g‘arb ijodiy an‘analarini o‘zida mujassamlashtirgan davr adabiyotini shakllanishiga ham bevosita xizmat qildi. Adabiyotshunos Qozoqboy Yo‘ldoshev qayd qilganidek: “Davr va adabiyot munosabati g‘oyat murakkab muammodir. Chunki zamonning asosiy belgisi uning tinimsiz harakatdaligi, o‘zgarib turishi bo‘lsa, asl adabiyotning bosh xususiyati uning o‘zi yaratgan zamonga qaraganda ko‘proq yashashga intilishi, barqarorroq bo‘lishga urinishidir” (1, 15-bet).

Haqli ravishda qayd qilinganidek, adabiyotning turfa ohanglarda taraqqiy etishi ham asosan istiqlol yillariga to‘g‘ri kelishini alohida ta’kidlash joizdir. Istiqlol davriga kelib adabiyotimizda shunday salmoqli badiiy poetik asarlar maydonga keldiki, bu davr yutuqlarini hech qanday dalillar bilan inkor etib bo‘lmaydi. Har bir davrning o‘ziga xos talqinlari bo‘lgani kabi istiqlol yillariga kelib badiiyat mezonlarining ifoda shakllarida yangicha talqinlar maydonga keldi.

To‘g‘ri, biz bu bilan o‘tgan asardagi asarlarda yangilanish, poetik ifodadagi o‘zgarishlarning mavjudligini inkor etmoqchi emasmiz. Chunki, har qanday yangilikning kurtaklari mavjud ediki, faqat shu xususiyat teranroq badiiy matndan o‘rin olganligini ham qayd etmoqchimiz.

Istiqlol yillariga kelib badiiy adabiyot, dunyoni tushinish va tushintirish, inson psixologiyasi, xalq saviyasini yuksaltirishga intilish adabiy jihatdan yangilanish bosqichiga qadam qo‘yganligini ham qayd etish lozim deb hisoblaymiz.

Mustaqillik davri adabiyotida turfa xil janrlar taraqqiyoti o‘zgarishlar etakchilik qilmoqda. Bu o‘zgarishlar ham shkl, ham mazmun jihatdan mukammallashib borayotganligi qayd qilingan fikrlarni isbotlaydi. O‘z navbatida, jamiyatning barcha sohalarida kuzatilayotgan demokratik yangilanish-millatning ozodlik, o‘z taqdirini o‘zi belgilash yo‘lidagi intilishlari adabiyotshunoslik tizimi oldiga ham muhim vazifalarni, muammolarni ko‘ndalang qo‘ydi.

Adabiyotshunos olim U.Normatov qayd etganidek: “Yangi o‘zbek adabiyoti mamlakat, xalq hayoti, davrning ijtimoiy-siyosiy voqealari bilan mustahkam aloqadorlikda tug‘ildi, shakllandi va rivojlandi. Ko‘p asrlik tariximizda so‘z san’atiga bu qadar yaqin aloqada bo‘lgan emas” (2, 8-bet).

Hayotning murakkab qirralarini badiiy talqin etish jarayonida ham ramziylik, majoziylik yetakchilik qila boshladi. “Bozor” romanida yozuvchi qo‘llagan shartli ramziy uslublar Nafsning jonli mahluq-badiiy obraz sifatida talqin etishi, olam va jamiyat soat murvatiga o‘xshab betinim harakatdagi bozor ramzida berilishi, jon talvasasida yotgan bozorboshini kimdir chaqirib kelishi – ilohiy tushuncha Azroil ekanligini anglashdir (3,84-bet) degan fikrlar ham qayd qilingan. Fikrlardan ko‘rinadiki, o‘zbek adiblari g‘arb so‘z san‘atining ilg‘or tajriba va etakchi tamoyillarini, milliy an‘analarga bo‘ysindirgan holda, badiiyatga singdirayotganligidan dalolat beradi.

Shu nuqtaiy nazardan, milliy istiqlol davri o‘zbek romanlarining taraqqiyotiga quyidagi omillar o‘z ta‘sirini ko‘rsatganligini kuzatish mumkin: milliy istiqlol natijasida yuzaga kelgan badiiy so‘z va ijod erkinligi, oldingi davr o‘zbek romanlarining mantiqiy davomiyligi va vorsiyiligi bilan izohlash mumkin. Adabiyotshunos Yo‘ldosh Solijonov esa roman haqida quyidagi mulohazalarni o‘rtaga tashlaydi: “Bozor” romanida bozor timsoli inson hayotining ramzi sifatida namoyon bo‘ladi” (4, 4-bet). Ramziylik romanning asosiy xususiyati ekanligini alohida ta‘kidlab, o‘tishining o‘ziyoq, roman poetikasidagi o‘ziga xos xususiyat ekanligidan dalolat beradi.

Xurshid Do‘stmuhammadning shartli-ramziy badiiy talqin yo‘lida yaratilgan noan‘anaviy romanlari milliy istiqlol davri romanchiligimizda shakllanayotgan va yangilanayotgan o‘zbek romani janriga ijobiy ta‘sirini ko‘rsatar ekan, zamon bilan hamnafas roman janri talabidan kelib chiqib, o‘zbek romanchiligida o‘ziga xos uslubiy yo‘nalishni yuzaga chiqaradi.

Milliy istiqlol davri romanchiligida ravnaq topayotgan an‘anaviy romanlar qatorida, noan‘anaviy romanlar ham taraqqiyot sari yuzlandi. Janr taraqqiyoti noan‘anaviy romanlar misolida ochib berilar ekan, tub islohatlar ta‘sirida yashayotgan zamonda yangicha ruh, yangicha tafakkur hosilasi o‘laroq, yangi-yangi romanlarni yuzaga kelishiga zamin hozirladi.

Muallif butun jamiyat tasvirini qamrab olish uchun epik turning keng imkoniyatiga ega bo‘lgan roman janriga murojaat qiladi. Bundan tashqari, hayot modelini badiiy talqin etish uchun majoziy-falsafiy tasvir tamoyillariga tayanadi. Umuman olganda, adib bozor orqali hayotning ramziy shaklini tasvirladi.

Jamiyat modelini turli ramziy obrazlar orqali ifoda etish adabiyot uchun yangilik emas edi, ammo yozuvchi bu borada original ramzga murojaat etadi-insonlar ijtimoiy hayotida muhim o‘rin tutuvchi bozor timsolidan foydalanadi. “Odamlarning ichini ko‘rib, tomosha qilib yurish borasida bozordan qulayroq joy yo‘q dunyoda. Bozor-dunyo...” (5, 11-bet).

Bu borada Fozilbekning bozor haqidagi mulohazalari ham e‘tiborga molikdir: “Bozorni anglab yetmog‘imiz darkor!... Bozor hyech zamonda o‘zgarishdan to‘xtamagan, lekin bozorning o‘zgarishlariga yarasha odamlar ham o‘zgargan, o‘zgarishga moslashishga ulgurishgan. Endi esa oddiy odam tugul, sizni bizga o‘xshash yetti pushti bozorchi o‘tganlar

ham o‘zgarishda, yaniglanishda bozordan anchagina orqoda qolib ketyapti” (5, 37-38-betlar).

Ko‘rinadiki, asar qahramonlari ham zamonga xos tafakkur yuritadi, yanigcha qarashlar bilan atrofiga bir qur nazar tashlaydi, mulohazalaydi, tushunganidek harakat qiladi. Badiiy asarda qahramonning ruhiyati tasvirisiz kitobxonning ishonch va e‘tiborini qozonib bo‘lmaydi. Ayniqsa, bugungi zamonaviy romanlarda davrga xos shaxslarining xarakterini yaratish yozuvchidan alohida mahorat talab etadi.

Xullas, “Bozor” romanida majoz va ramz asosida, davrning shiddatli voqealari, inson ruhiyatidagi, sizimlaridagi kechinmalarni badiiy talqin etganligini kuzatish mumkin. Adib roman suyujetini shakllantirishda ham bu poetik xususiyatlardan unumli foydalanadiki, bu esa asar qahramonlarining nomlanishida ham namoyon bo‘lgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Йўлдошев Қ. Ёниқ сўз. – Тошкент, “Янги аср авлоди” 2006. 15-бет.
2. Норматов У. Янги давр ўзбек адабиёти. – Тошкент, “Университет”, 2007. 8-бет.
3. Пардаева З. Бадий-эстетик тафаккур ривожини ва ўзбек романчилигини. – Тошкент, “Янги аср авлоди”, 2002. 84-бет.
4. Солижонов Й. “Бозор” романида рамзийлик // Ўзбекистон адабиёти ва санъати. 2000. 8-декабрь.
5. A. Nasirov Artistic chronotope interpretation in Odil Yakubov’s novels. *Akademica: An International multidisciplinary Research journal* ISSN 222-49, 2020.
6. Nasirov A. Odil Yoqubovning “Ulug‘bek xazinasi” romanida obrazlar yaratish. *Uluslari Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD)* 4(2), 200-205, 2020.
7. N.A. Normamatovich. *International Journal on Orange Technologies*. 3(3), 71-76, 2021.
8. N.A. Normamatovich, J. Elmira. Novel thinking and artistic conflict in Shoyim Butayev’s novels. *International Journal on Orange Technologies* 2 (6), 1011-1022, 2021.
9. N.A. Normamatovich. Features of Symbolic Interpretation. *International Journal on Orange Technologies* 3(3), 71-76, 2021.
10. N.A. Normamatovich. Artistic thought in the process of globalization and logical consistency. *International Journal of social science Interdisciplinary Research*. 2023.